

Universal Declaration of Human Rights - Dagaare, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

TENDAA NENSAABA ZAA YELESOOBO SOBIE MOJLOO

A YELE YUOBO

A yeli nang bebe la, ka nee zaa bang ka nengsaala emmo ane o yelsoore seng la taa a nengsaala boorɔ poɔ; a nengsaala mengesoobo ane o yelmenge noba zie la binne eng-maarong ane yelmenne noba zie a tengazu.

Ka nengsaala kaa-ba-nye e ka tongfaare tong ka noba banang nang taa teerong veele nye posããna. A yele ama ee la ka nengsaala zaa nang boorɔ bone ne ka ka bie tenga benee nengsaaba zaa nang so ba menne a yele yele zaa ba nang boorɔ, a puoro puoru zaa ba nang boorɔ, a ta zoro bebiri kang nang.

Ka a da sengee la ka anang ba fere nee kao e yeli nang fere o, a kũũ ne o baao poɔ ka o faa o minge dɔgrong poɔ, ka ka a yelmenne tɔretero la guuro a tendaa zaa noba yelesoobo sobie.

Ka a da sengee la ka to-ne-tɔ nɔmmo yele a tendaa za.

Ka a noba nang be a Tendaa Langne poɔ lee maaleng nyɔge ba yeldeebo a a yelmanne binne nga nang guuro a tendaa zaa yelesoobo sobie poɔ, ka dɔɔ ane pɔge nang ba gang taa song ka nengsaala maaloo ane o mengesoobo yele gere ninge a tenga zu.

A tenne na zaa nang be a Tendaa Langne nga poɔ eng la noore ka bana ane a Tendaa Langne na nye a tendaa zaa nongtaa, a engne a Tendaa zaa yelesoobo ane mengesoobo sobie.

Ka ka nee zaa bang ka a yelesoobo sobie ama ane a nensaala minge soobo la yelkpong nang be a noore nga emmo poɔ.

Pampanga a Le Zueng,

A TENDAA LANGNE NOBA LANG TAA

moɔɔ la:

ka a TENDAA ZA YELESOOBO SOBIE waa la bone noba zaa ane tenne zaa nang na moɔ nimiri k'a nye eebo. A lezueng nee zaa, bee nengsaaba langne zaa na taa la a yele ama teerong tegtegle a ere anee ba wuloo poɔ ane ba zanno poɔ a e k'a yelesoobo sobie ane a noba mensesoobo yele duoro saa kye ere beele beele tenga zaa poɔ a na e k'a tendaa zaa bang kye tuuro a yele ama. Tenne na zaa nang be a lammo nga ane noba na zaa nang kpeere a tenne na poɔ, a lang ne a noba banang zaa nang be tenne na zaa ba nang di naalong a zu.

Dore 1

Nengsaala zaa ba nang dɔge so la o menga, ka o ne o taaba zaa sengtaa noba emmo ane yelesoobo sobie poɔ. Ba dɔge ba zaa ne yeng ane yele-iruu k'a da seng ka ba ere yele korɔ taa a nga yɔɔmine.

Dore 2

Neezaa soobo la a Tendaa zaa yelesoobo sobie ama nang be a gane poɔ; a ba wullo ka nee nga waa ngaa ne ngaa; a nga balong, bee o engɛ waalong, k'o waa la pɔge bee dɔɔ, o kɔkyelaa, puoru na o nang puoro, o teerong nang are le a tenga maalo yele poɔ, o tengyiraa ane o aroozie a tenga poɔ, boma o nang taa, o dɔgebo zie bee o arezie.

A la waana le puoreng, gyegru kyebe ane nee teerong nang wuli o ka o tuuro a tenga maalo yele le, bee bone na naalong ba nang dire a tenga na poɔ a nee na nang yi, ka a tenga na so la o minge bee ka o be la tenga kang nuureng, bee ka o nang ba so o minge, be ka yele mine bebe la a pɔgrɔ o mengesoobo sobiri.

Dore 3

Neezaa taa la sori ka o taa nyovore, ka bone zaa ta ngmaara o sobiri o yellerre poɔ, ka tuo ta be o zie.

Dore 4

Neezaa ba taa sori a taa o tɔsoba ka o waa o gbangbaa bee ka o tonɔ gbangba-toma. A ferɛɛ la kaa gbangbaalong ane nengsaaba koɔro ta bebe togtog yelizaa poɔ.

Dore 5

Neezaa ba seng ne enge dɔgrong nang gang, bee potuyɛɛ, bee dɔgrong zaa nang ba seng ne nengsaala.

Dore 6

Ka neeng be zie zaa a ferɛɛ la ka a tenga na deme de o k'o waa nengsaala a loɔ poɔ.

Dore 7

Loɔ ninge poɔ noba zaang sengtaa k'a fere ka a loɔ kaara ba zaa zu ka gyegru kyebe. A yɛɛ ama moɔloo poɔ kyirung la ka gyegru bebe nee zaa zie, bee ka nee dɔre ka ba gyegri nee.

Dore 8

Ka nee zaang taa yeli a gaane a sɛrɛɛ diibo zie, a ferɛɛ la ka a tenga na sɛredirebe a di a sɛrɛɛ velaa ka a yelmengɛ gaa a nee na deme nang kpe zie a seng le a tenga loɔ nang manne bing.

Dore 9

Neezaa ba seng ne ka ba deɛ bone nyɔgoo gaa te page kyɛ ba di a sɛrɛɛ, bee ka ba diguu bare ka o yi gaa teng-yuo a te kpeɛɛ.

Dore 10

Neezaa nang sãã yeli, a ferɛɛ la ka a tenga na sɛredirebe di o sɛrɛɛ neng-yaga poɔ ka nɔnne boore kyebe a sɛrɛɛ nga ba nang dire a na nye bone na yeli o nang sãã poɔ.

Dore 11

1. Neezaa ba nang nyɔge yeli kang poɔ a na di o sɛrɛɛ ko na pɔge nye dɔgrong a poɔ, a ferɛɛ la ka a sɛredirebe de ka o ba sãã yeli, a ta le sang ba nang di o sɛrɛɛ yeng poɔ a te nye bang ka o sãã la yeli. A o sɛrɛɛ diibo na meng poɔ a ferɛɛ la ka ba k'o sori ka o bo bone na zaa nang na toɔ song o ka o yeli faa o mengɛ.

2. Ba kong toɔ nyɔge nee zaa nang sãã yeli nang taa dɔgrong; yeli o nang e, bee o nang nage o vuo na poɔ, a yeli na o nang e, bee o nang nage nang da ba waa yelsããna nang boɔɔ dɔgrong a le sang onang da e a yeli bale, bee ka ba ko o dɔgrong nang waa tuo gang a dɔgrong na nang da bebe ka ba da ko o a le sang o nang sãã a yeli bala.

Dore 12

Neezaa ba taa sori a bonno kpeɛɛ o tɔ yɛɛ poɔ, bee o die yɛɛ poɔ, bee o yiri yɛɛ, bee o gama yɛɛ, bee ka o sãã o tɔ yosong ane o eveɛɛ. A ferɛɛ la ka a loɔ guuro nee zaa a dɔɔne ama taaba poɔ.

Dore 13

1. Neezaa taa sori ka o yoɔɔ gere benee zaa o nang boɔɔ, bee ka o kpeɛɛ benee zaa o nang boɔɔ a tenga toribogri poɔ.

2. Neɛzaa taa sori ka o yi tenga kang zaa poɔ, bee o menɛ tenga poɔ a kyɛ lee wa a o tenga poɔ.

Dore 14

1. Neɛzaa taa sori ka o yi tenga na poɔ ba nang boɔɔ o dɔgroo, bee o koobo a gaa tenne mine a na te nyɛ popeelong.
2. A sobiri nga kyebe neɛ nang sãã yeli yelmengɛ ka ba boɔɔ o ka ba di o sɛɛɛ ka a yeɛ na o nang sãã ba e votu yeɛ bee yeɛ nang ba tu a Tendaa Langkpong yeɛ sobie ba nang manne bing lɛ.

Dore 15

1. Neɛzaa taa sori a na waa engɛ kang paalong neɛ.
2. Neɛzaa ba taa sori a na yeli ka neɛkang ta be o tenga poɔ, bee ka o ta yi o tenga a gaa te kpeɛɛ teng-yuo.

Dore 16

1. Neɛzaa nang ta dɔɔ, bee pɔge, bale zaa poɔ, tenga zaa poɔ, puoru zaa poɔ, taa sori a na de pɔge, bee kuli sɛɛ a dɔgroo bibiiri. Ba zaang na sengtaa a ba kultaa yeɛ poɔ a ta lɛ sang ba kultaa nang baare.
2. Neɛzaa ba taa sori a fere noba ka ba kultaa; banang nang kulo taa yong na peɛ poore a sage ka ba kultaa.
3. Dɔɔ ane o pɔge ane o bibiiri waa seng bombiri a tenga noba zie ka a fere ka a tenga noba ane a tenga nembɛɛ kaara ba zu.

Dore 17

1. Neɛzaa taa sori a na so boma o yong, bee ka o ne noba mine lang so boma.
2. Neɛzaa taa sori faa neɛ boma o nang so.

Dore 18

Neɛzaa taa a sori na teɛɛ yeɛ a seng o nang boɔɔ lɛ, a tuuro o yeng wuluu, a puoro puoru na zaa o nang boɔɔ; o la taa la a sori meng a na leɛɛ o puoru ane o teɛɛ; o na toɔ e la lɛ o yong, bee a lang ne noba yeng poɔ, bee o yong zie. O la taa sori meng a na e ka o puoru yeɛ sãã noba zie. O taa sori na wullo noba a o puoru yeɛ. O taa sori tuuro a o puoru nga sobie zaa a seng lɛ o nang boɔɔ.

Dore 19

Neɛzaa taa sori ka o teɛɛ ka yeli kang waa ngaa bee o ba waa. O taa sori meng na yeli a yeli na yeɛ. O la taa la a sori meng ka o teɛɛ ka yeɛ mine waa ngaa, kyɛ ka neɛ zaa ta fere o a o teɛɛ na poɔ. O taa sori meng ka o bɔ a kyɛ nyɛ yelpaaba nang yire zie zaa waana, ka a gangnɛɛ toribogri bee ka a ba gangna o taa la a sori.

Dore 20

1. Neɛzaa taa la a sori ka o poɔ noba nang langtaa ane teɛɛɛ velaa. O la taa la sori ka o kpeɛ langne zaa.
2. Neɛ kontoɔ fere neɛzaa ka o kpeɛ langne kang poɔ.

Dore 21

1. Neɛzaa taa sori k'o poɔ a tenga gɔbenɛnte yeɛ poɔ o menɛ bee ka o poɔ iri noba ka ba lee o zu.
2. Neɛzaa taa sori ka a tenga poɔ bone na zaa nang bebe ka ba de sonno ne a noba ba yeli zaa poɔ k'a tara o meng.
3. A gɔbenɛnte fang a tenga poɔ na yi la tenga noba boɔɔ zie. A sobiri na a noba nang na mang tu ka ama nyɛ eebo la ka ba manne bing ka ka vuo kang poɔ k'a noba mang taa neng-iri ka finnuu kyebe a neng-iri nga poɔ; k'a banang zaa nang ta noba a taa sori na iri a noba nang na lee

ba zu a tenga gɔbenɛnte poɔ. A neng-iri sang nee zaa ba taa sori na nye o tɔsoba nang boɔɔ k'o iri nee na.

Dore 22

Neezaa waa la a tenga zu noba nee. A ferɛɛ la ka o tenga kaara o zu; o la taa la sori meng ka o nyere a o tenga tɔɔ ka a song o ka o nyere emmo a seng nengsaala; ka o engɛ ane o yeng yeɛ meng kyene velaa.

Dore 23

1. Neezaa ta sori ka o taa toma tɔɔ. O taa sori meng ka o iri toma na o dang boɔɔ. Sori bebe meng la, ka ka o toma zie ane o toma zie yeɛ veɛɛ. Sori bebe meng la ka o taa toma tɔɔ a ta yoɔɔ weɛ ɛɛ.

2. Neezaa, ka gyegru kyebe taa sori ka o nyere san-yɔɔ a seng banang zaa meng nang tɔɔ a tong-bale.

3. Neezaa nang tɔɔ toma taa sori a naa nyere a yɔɔɔ ka a seng o ne o pɔge ane o bibiiri; ka a seng ba ka ba na toɔ nye bone na zaa a nang ferɛ nengsaala ka o taa waa nengsaala.

4. Neezaa taa sori ka o piili tontonema langne. O la taa l'a sori ka o kpɛ tontonema langne nang na song ka o guuro o toma.

Dore 24

Neezaa taa sori ka o nye penno kye ka o pennoo sang ka o taa sori a ere ɛɛ o poɔ nang pelle. O la taa sori ka ka o ta tong toma a te gang gammo kang. O taa sori meng na nyere pennoo bebie a o toma zie kye nang nyere san-yɔɔ a pennoo bebie na poɔ.

Dore 25

1. A ferɛɛ la k'a tenga nye ka benee dɔɔ ane o pɔge ane o bibiiri nang kpeere seng ne ba eng-maarong nang boɔɔ ɛɛ, ka ba nyere bondiri ane bonsuuri, ka ba kpeebo zie ane ba laafeɛ yeɛ veɛɛ. Ba taa l'a sori meng ka sang kang wa ta ka ba ba la taa san-yɔɔ toma, bee ka ba beere, bee ka yeli kang e ka o kong la toɔ tong toma bee ka o sere, bee ka pɔge kpi kye kyere o yong, bee ka o kore zuo a kong la toɔ tong toma, bee ka yeli kang e ka o deɛ kong la toɔ bɔ bondiraa o mengɛ, a ferɛɛ la ka a tenga na o nang be kaara o zu.

2. Bimamine ane bibiiri nang nang baara, a sengɛɛ la ka ba kaara ba zu kye sonno ba. Bibiiri zaa, ka ba ma ne ba saa de la taa kye dɔge ba bee ka baba de taa kye dɔge ba meng na nyere la a sommo nga bale.

Dore 26

1. Neeza taa sori ka o bang gane. A gane zanno piilu sang a da seng ka yɔɔɔ kyebe. A ferɛɛ la ka neezaa zanne gane belaa a ta taabo kang. A da ba seng ka neezaa wong tuo kye nye nuuri-toma zanno, bee gama-toma zanno. A da sengɛɛ la ka banang nang na toɔ meng ta wong tuo kye nye zanno nang do yaga.

2. A da sengɛɛ la ka gane zanno kyaara nensaala mengemaalo yeɛ a kye sonno nensaala mengesoobo sobie yeɛ a kye sonno yelwongtaa ane kanyiri di-ko-taa, a e ka tenne ane bale la bale zaa ane puoru deme zaa nyɔge taa baalong a kye e ka a Tendaa Langkpong yeɛ kyene ka maarong be a tenga zu.

3. Saamine ane mamine taa a sori a na de weɛ dang iri benee ba nang boɔɔ ka ba bibiiri gaa zanne gane.

Dore 27

1. Neezaa taa sori ka o poɔ a tenga tengkoɔ yeɛ poɔ a meng wong a noba nuuri-toma noɔ, kye nyere tɔɔ nensaala yeng nang song o ka o maale, bee ka o e ka bone na zaa waana ne noɔ bee tɔɔ.

2. Neezaa nang de o nuuri, bee o zu a tong ne toma ka a yire tɔɔ mine, a ferɛɛ la ka a tenga ta veng ka neezaa finne o a toma na poɔ.

Dore 28

A da sengee la ka a yele ama ba nang manne bing a kye a nye eebo, ka bennee zaa tenga zu kye nee nang kpeere na toɔ so o munge kye kpeere ne popeelong.

Dore 29

1. Neezaa taa la fero toma o taaba zie bennee o nang kpeere. A leng na song ka o munge nye maalo.
2. Neezaa nang so o munge, a wonno o mengesoobo noɔ, yeli zaa ba kyebe a na pigi a o mengesoobo nga sori see ka tenga nang manne bing le naane, a loɔ na meng na waa la loɔ nang na veng ka nensaala nye emmo kye so o munge, a sonno ka nensaaba ere eveele, a e ka marong be noba nang lang kpeere zie kye ere ka noba zaa kpeere velaa ba tenga poɔ, ka ba meng taa noore a ba tenga maalo yele poɔ.
3. Neezaa ba taa sori a e yeli nang ba toro a Tendaa zaa Lammo nang manne a nengsaaba meneesoobo sobie bing le.

Dore 30

Tenga zaa bee langne zaa bee neng-yeni zaa ba taa sori a willi a yele ama ba nang manne bing a kye; ka a waa seng nga a yele nga ko ba la sobiri ka ba tong tone zaa bee yeli zaa nang waana ne nensaala mengasoobo ane o yelisoore noɔ wommo ba nang manne bing a kye saãbaro.
